

Рефлексије

Збирка фотографија

Спомен-збирке

Павла Бељанског

СПОМЕН
ЗБИРКА
ПАВЛА
БЕЉАНСКОГ

Издавач:

Спомен-збирка Павла Бељанског

Трг галерија 2

21101 Нови Сад

www.beljanskimuseum.rs

Уредник:

Радован Јокић

Ауторка:

Јасмина Јакшић Субић

Рецензент:

Проф. др Миланка Тодић

Објављивање каталога и реализацију изложбе

„Рефлексије: Збирка фотографија Спомен-збирке Павла Бељанског“

омогућио је Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање

и односе са верским заједницама.

Рефлексије

Збирка фотографија

Спомен-збирке Павла Бељанског

СПОМЕН
ЗБИРКА
ПАВЛА
БЕЉАНСКОГ

Павле Бељански

Вече на „Бари“

околина Свилајнца, 1908.

(кат. бр. 32)

САДРЖАЈ

Јасмина Јакшић Субић

Рефлексије: Збирка фотографија
Спомен-збирке Павла Бељанског / **7**

Литература / **21**

Summary / **22**

Каталог Збирке фотографија / **24**

Непознат аутор

Венчање Мила Милуновића и Олге Богдановић (I)

Београд, 1932.

(кат. бр. 4)

Јасмина Јакшић Субић

Рефлексије

Збирка фотографија

Спомен-збирке Павла Бељанског

За проучавање и разумевање друштвено историјског контекста, културних и уметничких токова првенствено периода прве половине 20. века, једна од незаобилазних станица је садржајан и богат музејски фонд Спомен-збирке Павла Бељанског. Иако је музеј најпознатији јавности по антологијској колекцији модерне уметности дипломате Павла Бељанског (1892–1965), у њему се чува више од 4.500 предмета разврстаних у додатних осам збирки. Разноврсне по структури и обиму, свака од њих својим садржајем доприноси сагледавању друштвених, јавних, али и приватних околности различитих личности чији су предмети временом постали део музеја. Међу њима је и Збирка фотографија, која је као засебна целина 2013. године издвојена из дотадашњег Документарног фонда.

Главни корпус Збирке фотографија чине предмети из заоставштине Бељанског које су, према жељи колекционара, његови наследници заједно с другим вредним артефактима поклонили Спомен-збирци 1966. године за Меморијал Павла Бељанског.¹⁾ Од тада до данашњих дана број фотографија у Збирци се увећавао додатним поклонима породице, затим уметника из колекције, њихових породица и пријатеља Спомен-збирке. Предан рад др Вере Јовановић, првог кустоса и управнице музеја, на документовању и истраживању живота и порекла Павла Бељанског и уметника из колекције, допринео је да се и Збирка фотографија допуни новим предметима. Данас се у њој чува више од 400 предмета који обухватају временски период од краја 19. века до краја девете деценије 20. века.

Већина фотографија у Збирци је документарног карактера, разноврсне су по величини, техничкој изради, садржају и представљају сачувана сећања на историјске периоде, људе, ситуације, односе, пределе, предмете... Захваљујући широком временском распону који обухватају, оне су и сведочанства о развоју и распрострањености фотографије у Србији. Кроз њих

1) Уговор сачињен између наследника њок. Павла Бељанског и Спомен-збирке Павла Бељанског, 6. 10. 1966, Арх. бр. 482/1 од 7. 10. 1966.

Павле Бељански
Манастир Манасија, 1907.
(кат. бр. 29)

одеће и позадине до осветљења и композиције, и носио је одређену поруку, откривајући нешто о вредностима и тежњама оних који су се нашли пред објективом. Кроз Збирку можемо да пратимо и процесе усавршавања техничких могућности фотокамере и развој њене употребе у свакодневици грађанских породица, те касније њену важност у медијској комуникацији, првенствено кроз новинску фотографију после Другог светског рата.

Сачуване фотографије сведоче и о аматерској употреби фотоапарата за бележење свакодневице, као што је случај са делом предмета из породичне заоставштине Павла Бељанског, али и уметника из колекције, попут Јефте Перића, који се бавио и фотографијом, као и Лизе Крижанић.⁴⁾ Значајно је поменути да се и сâм Павле Бељански, макар у младости, окушао у фотографији. Као ученик петог, односно шестог разреда snимио је две фотографије: **Манастир Манасија** (1907, кат. бр. 29) и **Вече на „Бари“** (1908, кат. бр. 32). На полеђини, картону обе фотографије написао је њихове називе, потписао се и датирао их. Ове ране фото белешке можда јесу биле младалачки експеримент, али откривају његов сензибилитет за простор, светло и атмосферу. Фотографија **Манастир Манасија** бележи монументалност средњовековног манастира, док **Вече на „Бари“** доноси интиман пејзаж, игру сумрака и воде. У питању су је-

се могу сагледати почети деловања и улога значајних фотографских атељеа у креирању идентитета грађанског друштва, подједнако у оквирима јужног дела Аустроугарске монархије и у Краљевини Србији. Уз фотографије новосадских атељеа Јосифа Сингера, Јована Рехницера и других, чувају се у збирци и примерци настали у атељеима Милана Јовановића, Николе Милојевића, Милана Крчмаревећа, тандема Живковић и Антонијевић.²⁾ Из каснијег периода, посебно између два светска рата, сачуване су фотографије београдских атељеа као што су „Савић“ и „Ронаи“.³⁾ Сваки елемент фотографија из ових атељеа био је пажљиво режиран, од одабира

2) И. Јовановић Гудурић, *Новосадски фотографски атељеи (1854–1914)*, Музеј града Новог Сада, Нови Сад, 2016; М. Aleksandrić, *Fotografi i fotografski ateljei u Srbiji 1860–1918: period kartonki*, Foto-muzej, Beograd 2012.

3) М. Aleksandrić, *нав. дело*; Г. Малић, „Деловање јеврејских фотографа у српској култури у XIX и XX веку“, у *Годишњак града Београда LIII*, Београд 2006, 171.

4) М. Ђармати, *Павле Бељански – иријашељ уметника: Јефто Перић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2012, 11.

динствени предмети у Збирци, првенствено због његовог ауторства, али и због евидентне жеље да се пренесе доживљај тренутка и оне потврђују да је и фотографија била део животног хоризонта Павла Бељанског.

За јасније сагледавање фотографија из породичне заоставштине, важан је сумарни осврт на порекло Павла Бељанског, кретања његове породице, породичне везе и судбине које су допринеле хетерогеном садржају и овог дела Збирке. Светозар (1851–1921), отац Павла Бељанског, био је син пароха у бачком селу Госпођинци, Николе (1819–1909) и Александре (рођ. Војновић, 1821–1909).

Он се 1887. године венчао с Миланом Костић (1869–1942) у Сремским Карловцима, где је започео лекарску каријеру након завршених студија медицине у Грацу и Бечу. Обе породице имале су раширене породичне везе у Војводини, али су Светозар и Милана одлучили да се са две ћерке, Александром (1888–1944) и Аном (1890–1944) преселе у Краљевину Србију, најпре у Велико Градиште, где се родио Павле 1892. године, а потом се 1894. селе у Свилајнац, где се родио најмлађи син Никола (1895–1944) и где су створили дом. Ћерке су се удале такође за лекаре, Александра (Санда) за Хранислава Јоксимовића (1878–1967) и Ана (Анка) за Милана Исаковића (1881–1915). Синови су након школовања у Београду и учешћа у Првом светском рату завршили студије. Павле је завршио права и магистрирао на правно-конзуларним пословима на Сорбони и од 1919. године је започео дипломатску каријеру, која је, с паузом током Другог светског рата, трајала до пензионисања 1956. године. Настанио се у Београду, где је након смрти оца Светозара 1921. године, живела и мајка Милана. Никола је након завршених студија фармације у Берну такође неколико година живео с Павлом у Београду, да би 1929. године отворио апотеку у Старој Пазови, где се и преселио. Други светски рат Павле Бељански проводи у Београду, мајка му је преминула 1942. године, а други чланови његове породице се повлаче у Свилајнац, у кућу Димитрија Мите Исаковића, свекра његове сестре Анке. Синови његових сестара, Предраг Исаковић (1913–1994) и Божидар Јоксимовић (1909–1996) били су тада у заробљеништву. Током савезничког бомбардовања 1944. године, једна бомба је пала на кућу Исаковића у Свилајнцу и у том тренутку Бељански је остао без сестара и брата. Поред њега преживели су сестрићи Предраг и Божидар, као и Војин Јоксимовић, Божи-

Непознат аутор
**Дан после венчања
Ане (рођ. Бељански) и
Милана Исаковића**
Свилајнац, 1912.
(кат. бр. 74)

даров син. Предраг Исаковић се након повратка из логора преселио код Павла Бељанског у Београд. Из ових разлога су поред фотографија које су припадале колекционару 1966. године Спомен-збирци поклоњени и делови фото заоставштине и његове мајке Милане, брата Николе, као и значајне свилајначке породице Исаковић.⁵⁾

Ову Збирку фотографија можемо да посматрамо и као велики фото-албум у коме су се стицајем различитих околности на истом месту спојиле различите породице, појединци и сећања. Пратећи неумитне промене у друштву, од истицања деветнаестовековних вредности породичног окружења и идентитета ка двадесетовековној окренутости појединцу и индивидуалности, Збирка, кроз понекад тешко повезујуће сегменте, постаје живо сведочанство о једном прохујалом времену, о развоју грађанског друштва, односима који су постојали и о људима који су обликовали нашу културу.⁶⁾ Она нам донекле пружа увид и у њихове приватне животе, али и у шире друштвене и културне процесе који су се одвијали у Србији и Европи у првој половини 20. века. Иако Павле Бељански, бар номинално, може да буде заступљен у већини могућих наратива у оквиру Збирке, њена хетерогеност и фотографије других личности и догађаја пружају отворено поље за тумачења, што нам додатно омогућава да стекнемо комплекснију представу о том времену. Као посматрачи, ми не можемо са сигурношћу да знамо шта се заиста дешавало иза тих лица и тих догађаја, доносимо своја искуства и перспективу, стварајући дијалог између прошлости и садашњости.

Огледало друштва: лица и идентитети

Фотографски портрети су већ у 19. веку постали један од најпопуларнијих начина да се забележи лик и да се остави траг о себи и о својој породици. Промене у друштву и жељу да сваки представник грађанског слоја „дође до своје индивидуалне репрезентативне представе, подржавала је и хранила фотографија од шездесетих година 20. века.“⁷⁾ Ови портрети ипак нису били само пуке репродукције стварности; они су били пажљиво конструисани прикази, који су имали за циљ да представе одређену слику о личности и о њеном месту у друштву. Фотографски портрет је био више од објективног документа; он је био средство за конструисање идентитета и за афирмисање друштвеног статуса.⁸⁾

Сачувани предмети у Збирци фотографија сведоче о развијеној свести о важности овог медија у овом процесу. Чланови породица Бељански и Костић се током 19. века фотографи-

5) М. Квас, „Живот посвећен уметности“, у: *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Ј. Јованов (ур.), Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009; М. Бармати, „Павле Бељански у кругу породице“ у *Господин Павле Бељански (1892–1965)*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2015; В. Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка*, Тиски цвет, Нови Сад 2012.

6) М. Тодић, „Породични албум пролазности“ у: *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, М. Ристовић (прир.), Слио, Београд 2007, 34–35.

7) М. Тодић, „Конструкција идентитета у породичном фото-албуму“ у: *Приватни животи код Срба у деведесетом веку*, А. Столић и Н. Макуљевић (прир.), Слио, Београд 2006, 532.

8) Исто.

шу у чувеним новосадским атељеима „Рајман и Груић“, затим у атељеима Јована Рехницера и Јосифа Сингера.⁹⁾ На основу сачуваних фотографија Светозара Бељанског и Милане Костић, приметно је да су користили боравке у великим градским центрима да се фотографишу, те су у Збирци присутне фотографије из бечких фото-атељеа Хубера (Huber) и Покорнија (Pokorny), као и Фолкмановог (Volkmann) атељеа из Граца. Већина ових фотографија доноси уобичајену праксу конструисане сценографије унутар професионалног фото-атељеа, са различитим аксесоарима.

У Краљевини Србији, Димитрије Мита Исаковић (1856–1941), трговац и народни посланик, свој породични пантеон градио је на репрезентативности.¹⁰⁾ Користећи техничке погодности фотографије, одлучио је да код чувених фотографа увелича старије фото-портрете, да се колоришу, и да на тај начин формира породичну галерију. Овај низ портрета започиње с његовим родитељима, оцем Исаком (1832–1916) и мајком Катарином (? – 1900) и наставља с њим и његовом супругом Катарином (1861–1912). Увеличавање са старијих фотографија и њихово колорисање 1899. године радио је чувени фотограф Никола Милојевић.¹¹⁾ Исаковић је 1910. године одлучио да на сличан начин постхумно овековечи два своја рано преминула детета, Милорада (1885–1905) и Милицу, те су у атељеу Милана Јовановића у Београду урађена два увеличана црно-бела фото-портрета.¹²⁾ Није познато да ли су постојали слични портрети његове деце Милана и Милеве.

Поменути фото-портрети опремљени су у масивне паспартуе и позалаћене рамове, сугеришући репрезентативност. У Збирци фотографија је сачуван још један увеличан портрет Димитрија Исаковића који је највероватније око 1910. године радио Милан Крчмаревевић у Јагодини.¹³⁾ Овај портрет је такође каширан на масивни паспарту, али оригинални рам, уколико је постојао, није сачуван.

Јосиф Сингер
Милана Бељански
Нови Сад, око 1887.
(кат. бр. 41)

9) И. Јовановић Гудурић, *Новосадски фотографски атељеи (1854–1914)*, 34–47, 49.

10) О Димитрију Мити Исаковићу: Исаковић, Димитрије, *Моје усвојене*, Р. Сибиновић Рајковић (прир.), Ресавска библиотека, Свилајнац, 2003.

11) О фотографу Николи Милојевићу: М. Aleksandrić, *нав. дело*, 143–144.

12) О фотографу Милану Јовановићу: Г. Малић, *Милан Јовановић, фотограф*, Српска академија науке и уметности, 1997; М. Aleksandrić, *нав. дело*, 95–96.

13) О фотографу Милану Крчмаревевићу: М. Aleksandrić, *нав. дело*, 113–114.

У контексту чувања сећања кроз породичну галерију портрета Павле Бељански је на сличан начин желео да овековечи своје претке, али кроз слику. Да би то постигао, замолио је свог пријатеља Јефту Перића да уради портрете деде Николе, бабе Александре, оца Светозара и мајке Милане.¹⁴⁾ У жељи да их веристички представи Јефто Перић је фотографисањем увељичао њихове ликове са старијих фотографија и на основу увељичања радио портрете који су данас изложени у Меморијалу Павла Бељанског. У Збирци фотографија су сачувани различити сегменти којима може да се прати овај поступак, од опцртаних и исечених фотографија, преко стаклених негатива, до увељичаних фотографија различитих величина. О поверењу које су Бељански имали у фотографске способности Јефте Перића, сведоче и сачувани портрети Павла Бељанског, као и друге фотографије из породичне заоставштине.

Посебну категорију чине портрети пријатеља и чланова фамилије, добијани и чувани као успомене на заједничко време, углавном с пригодним посветама. Потреба и намена условљавали су и формалност ових фотографија, које углавном припадају 20. веку. Промене у друштвеним нормама и вредностима које је овај век донео одразиле су се и на портретну фотографију, која је била у складу са ширим трендом индивидуализације и експресије. Она је видљива у жељи да се искажу и истакну специфични квалитети портретисаних личности. На двадесетовековним портретима видимо опуштеније позе, лежернију одећу и природније осмехе. Развој фотографске технологије и комерцијализација фотографије су такође допринели томе да портрети постану приступачнији широј публици, те је било мање потребе за формалношћу и укоченошћу. Кроз анализу ових портрета, можемо да пратимо како су Исаковићи и Бељански, као и многе друге породице у Србији и Европи, пролазили кроз различите фазе друштвеног развоја. Они су били сведоци промена у политици, економији, култури и технологији, а све то се одразило и на начин на који су се представљали свету. Иако су видљиве промене у приступу, фото-портрет је непрекидно присутан, све до савремених времена, и његово опстајање може да се сагледа и кроз Збирку фотографија. Низ портрета Павла Бељанског, његовог брата, различитих уметника, познатих и непознатих особа, насталих у углавном у контролисаном окружењу фото-атељеа, сведоче о потреби за квалитетном, репрезентативном фотографијом, без обзира на њену величину или намену.

Сведочанства о посебним тренуцима

Збирка фотографија Павла Бељанског нам омогућава и да заვიримо у оне тренутке живота који су били намењени само уском кругу људи: фотографије са веридиби, венчања, крштења, и других посебних прилика. Ове фотографије су често биле снимљене у кућној атмосфери или у атељеима, који су били специјализовани за портретисање породица. Ове фотографије,

14) М. Ђармати, *Павле Бељански – иријашњем уметника: Јефто Перић*, 43.

поседно веридбене и вечане, биле су, првенствено у 19. веку, сведочанство о повезивању породица и социјалном статусу.¹⁵⁾

Кроз Збирку могу да се прате и промене у доживљају самог чина: тако на низу фотографија из 1912. године, које прате веридбу и венчање Ане Бељански и Милана Исаковића, може да се испрати јасна жеља да се истакну нове везе између две значајне свилајначке породице. Веридбена и венчана фотографија настале су у атељеу „Живковић и Антонијевић“ и на њима су у истој сценографији, са донекле различитим фокусом, приказани вереници, односно младенци у различитим позама. На веридбеној фотографији обоје стоје, а Ана гледа директно у фотографа. Анин слободан и отворен поглед на веридбеној фотографији је вероватно био мотив да се њен лик са ове фотографије касније увелича за фото-портрет.¹⁶⁾ На венчању фотографији Ана је у седећем положају, гледа у страну, док је поглед Милана Исаковића усмерен ка њој. Целокупни догађај крунисан је дан после венчања величанственом групном фотографијом свих присутних чланова породица Исаковић и Бељански у дворишту куће Исаковића. У Збирци је сачувано неколико примера сличних групних породичних фотографија, а ова поред чланова породица приказује и уметност фотографа да групу организује и да свима пружи потребан простор у важној, али не превише формалној атмосфери.¹⁷⁾ На овај начин се још једном подвукао значај нове уније и истицање угледних и успешних грађанских породица, које поштују традицију и свој друштвени статус.

Са друге стране, две деценије касније, 1932. године у Београду, вероватно непосредно после венчања Мила Милуновића и Олге Богдановић, настале су две фотографије које доносе нешто другачију атмосферу.¹⁸⁾ Иако је целокупни утисак донекле свечан, првенствено због модних детаља окупљених званица, оне су у односу на фотографије из 1912. године неформалније. У сваком сегменту њиховог ишчитавања присутна је јасна намера да младенци с пријатељима прославе нови почетак уз осмехе. За просторе фотографисања бирају улаз у цркву и башту ресторана, сугеришући и тиме посвећеност тренутку, а не формалностима. Њихова лежерност и спонтаност указују на усвојене промене у друштвеним кодексима и жељу да се забележи искрен тренутак среће и заједништва. Присуство Павла Бељанског, њиховог кума, и његове сестре на венчању међу окупљеним уметницима, допринело је да ове фотографије постану амблематски симбол којим се истиче пријатељство између колекционара и стваралаца.

15) М. Тимотијевић, Увод за: *Албум старог Чачка 1870–1941*, Д. Рајић и Р. Бојовић, М. Тимотијевић (прир.), Народни музеј у Чачку, Чачак 2010, доступно у онлајн верзији на: <https://www.staricacak.cacakmuzej.org.rs/PDF/Album%20starog%20Cacka%20uvod.pdf> (приступљено 25. 7. 2025), са референцом на М. Тодић, „Фотографија и церемонија грађанског венчања у Србији 1850–1940“, *На лудом камени: венчана фотографија у Србији 1850–1998*, Београд, 1998, стр. 9.

16) О фотографијама Чедомиру Антонијевићу и Ивану Живковићу: М. Aleksandrić, *нав. дело*, 41–42, 213–214.

17) И. Арађан, *Фотографије грађанских удружења као одраз њиховог идентитета и улоге у српском друштву 19. века* [мастер рад у рукопису], Београд 2021, 6–14.

18) М. Квас, *Павле Бељански – пријатељ уметника: Мило Милуновић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2010, 3–4; К. Васин, *Павле Бељански – пријатељ уметника: Олга Богдановић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2015, 4–11.

Друштвено окружење и везе

Збирка фотографија нам пружа и драгоцен увид у друштвено окружење у којем се кретао Павле Бељански, али и друге личности с којима је био повезан. Ове фотографије нису само сведочанство о његовим личним односима, већ и важан историјски документ који нам омогућава да разумемо како су функционисали друштвени и политички кругови у Србији и Европи у првој половини 20. века.

Кроз Збирку могу да се прате и промене у доживљају формалног, репрезентативног тренутка од почетка до друге половине двадесетог века. Најстарија сачувана фотографија самог Павла Бељанског налази се на његовом матурском таблоу из Прве београдске гимназије 1910. године, израђеног у атељеу Милана Јовановића. Постојећа правила у овом првом јавном представљању ђака, разредног старешине и директора на таблоима, присутна су и на примеру из Збирке. Сви ђаци мушког разреда обучени су у свечана одела са краватама или машнама. И друге сачуване групне фотографије са почетка двадесетог века на којима се истичу поједине професије доносе приметан формализам у организацији, композицији и фокусираност на тренутак, као на примерима **Испред свилајначке болнице** (кат. бр. 70) или **Непознати с војним великодостојницима** (кат. бр. 102).¹⁹⁾

У периоду између два рата, приметно је да су формалне ситуације и на фотографијама мање ригидне. Њихова репрезентативност је очувана, али је атмосфера релаксиранија и мање стегнута, као на примеру фотографије **Особље југословенских посланстава у Италији и при Светој Столици** (кат. бр. 129) из Рима 1938. године. Ово је уједно и једина фотографија сачувана у Збирци на којој можемо да видимо стаситог Павла Бељанског у репрезентативном дипломатском оделу, лик који ће Спомен-збирка користити у истицању професионалног сегмента живота колекционара. Непостојање већег броја његових фотографија које би га приказивале у овом светлу говори у прилог тези да је Бељанском можда и одговарала позиција човека из другог плана, посебно у годинама после Другог светског рата.²⁰⁾

Међу фотографијама које сведоче о формалним ситуацијама посебну пажњу привлаче оне настале током дипломатског ангажмана Бељанског после Другог светског рата. На основу њих можемо да утврдимо да је као неформални шеф протокола Државног секретаријата за иностране послове Бељански био задужен за организацију дочека страних делегација у ФНРЈ, као и за чин протоколарног полагања венца на гроб Незнаома јунаку на Авали. Сачуване фотографије сведоче да су међу личностима с којима се Павле Бељански на овај начин сусретао током рада у ДСИП-у били и премијер Индије Џавахарлал Нехру, председник Грчке Костас Караманлис, принц од Камбоџе Нородом Сиханук, као и амбасадори различитих

19) Међу личностима на фотографији је највероватније и Милан Исаковић.

20) М. Тодић, „Fotografije Pavla Beljanskog, autobiografski narativ i kolektivno sećanje“ у: Zbornik radova *Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)*, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2012.

земаља с којима је ФНРЈ успостављала дипломатске везе после Другог светског рата. Све ове догађаје пратили су професионални фотографи, углавном везани за медије, те је на полеђинама скоро сваке од ових фотографија запис или залепљен папир са откуцаном кратком информацијом о догађају који су испратили.

Важност улоге Павла Бељанског у протоколу посета високих званичника, као и поверење које је по том питању уживао код Јосипа Броза Тита, поврћује и чињеница да је Бељански након пензионисања ангажован 1963. године за протокол посете Новом Саду председника Мексика, Адолфа Матеоса Лопеза. У оквиру овог догађаја, председници су са супругама и пратњом посетили и Спомен-збирку Павла Бељанског, а пратио их је немали број фото-репортера, међу којима и Стеван Крагујевић који је забележио тренутак доласка Павла Бељанског испред Спомен-збирке. Загребачки „Вјесник“ је тим поводом направио и репрезентативан фото-албум посвећен посети мексичког и југословенског председника Новом Саду, чији се један примерак чува и у Спомен-збирци. У овом албуму међу деветнаест фотографија пет је из Спомен-збирке, на којима је приказано како гости уживају у поставци и уписивање обојице председника у Књигу утисака, као сведочанства о поштовању које су уживали и Павле Бељански и његова збирка.

Слободно време и путовања

Са уласком фото-апарата у свакодневни живот грађанских породица бележење значајних тренутака, посебно породичних окупљања, постало је природни сегмент живота. Ове мање формалне фотографије настале су углавном у непосредном окружењу протагониста, у стану, у дворишту, на балкону, на улици... Ове тенденције можемо да видимо на почетку 20. века, као што је фотографија Надежде Петровић **Гости породице Петровић** (кат. бр. 388).²¹⁾ Иако је могуће да је тренутак који је камера ухватила инсцениран, свакако оставља утисак удобног породичног и пријатељског окружења.

Посебну категорију у оквиру овог низа фотографија представљају оне која су настале на путовањима. Из сачуваних примера може се приметити да су чланови породица Бељански,

Istituto nazionale L. U. C. E.
**Особље југословенских
посланстава у Италији
и при Светој Столици**
Рим, 1938.
(кат. бр. 129)

21) J. Jovanov, *Nadežda Petrović: s obe strane objektivna*, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2012, 34–41.

Непознат аутор
Павле Бељански
с непознатима у
Помпејама (III)
Помпеја, око 1938.
(кат. бр. 141)

Исаковић и Јоксимовић уживали у путовањима. По природи свог посла Павле Бељански је био у непрекидним променама боравка, али је највише фотографских успомена сачувао из Италије, где је био ангажован у периоду од 1935. до 1940. године. Поред једине његове репрезентативне фотографије из 1938. године, много више информација о његовом животу доносе фотографије настале у Риму и на путовањима кроз Италију са пријатељима и сарадницима. На њима је он у друштву пријатеља, мање формалан, у ситуацијама које сигурно нису биле за очи јавности, као што је купање под слатком *Aquae Albulae* или одмарање у лигештулу крај базена. Међу овим фотографијама насталим на путовањима вредан је помена албум који је настао 1938. године током обиласка Витерба, Орвиета, Карпароле, Сиене, Арца, Урбина, Губиа, Перуђе и Асизија. Није познат аутор ових фотографија, иако се може са сигурношћу тврдити да је у питању одличан познавалац фотографске технике. На последњој страни албума, на унутрашним корицама, залепљена је визиткарта др Милана Лазаревића, начелника Министарства трговине и индустрије, али његова улога није расветљена; једна од могућности је да је био на-

ручилац креирања овог албума, којег је потом поклонио дипломати. Ове изванредне фотографије приказују ведуће италијанских градова, тргове, зграде, детаље који нас опчињавају, а у којима су људи присутни да би уживали и да би им се дивили.

Предмети у Збирци са путовања других чланова породице и уметника, у земљи и иностранству, потреба да се сачувају тренуци доколице, сведоче да су путовања била саставни део свакодневице грађанског друштва и да су уживали у благодетима истраживања других средина и култура.²²⁾ На

примерима фотографија уметнице Лизе Крижанић које су настале у Језерском у Словенији или на мору, јасно се сагледава потреба за уживањем у слободи и природи, ван уобичајеног окружења. Да је промена места била инспиративна и за непосредан уметнички рад видимо и на примерима фотографија Лизе Крижанић док слика на Пељешцу, једине у Збирци у боји, или Јефте Перића током сликања у Дубровнику 1937. године.

Простори и предмети сећања

Један од најемотивнијих делова Збирке фотографија су снимци који су посвећени сећањима на места, предмете и људе који више нису са нама. Ове фотографије нас подсећају на пролазност живота и на важност очувања успомена. Кроз њих додатно можемо и да разумемо вредност културног наслеђа.

Фотографије са сахрана и надгробних споменика су посебно потресне јер нам показују како су се људи опраштали од својих ближњих и како су обележавали успомене на њих. Ови снимци нам говоре о верским уверењима, о обичајима и ритуалима, али и о личној тузи и болу.

У Збирци фотографија сачуван је албум са сахране Милане Бељански на Новом гробљу у Београду 1942. године. Кроз једанаест фотографија Радослава Д. Марковића, увезаних у картонски омот, може да се сагледа како једна грађанска породица у окупираном Београду организује сахрану за мајку: велики број присутних људи, велика погредна кола за превоз покој-

Инжењер Сирковић
**Лиза Крижанић у
лигештулу**
Златибор, 1932.
(кат. бр. 398)

22) М. Тодић, „Породични албум пролазности“, 32.

Љубиша Савић
**Сахрана Павла
 Бељанског, последња
 почасна стража (II)**
 Госпођинци, 1965.
 (кат. бр. 245)

ди породичну гробницу у порти цркве у Госпођинцима, те да у њу сахрани своје претке који су ту већ почивали, да у њу пренесе земне остатке оца, мајке и брата, а када дође време да и он сам ту буде сахрањен. Након динамичних преговора, 1964. године започеле су припреме за изградњу гробнице, о чему сведоче и сачуване фотографије. Гробница је била завршена до тренутка када је Павле Бељански изненада преминуо у Београду, 14. јула 1965. године.

Из капеле у којој је на Новом гробљу 1942. године био организован испраћај за Милану Бељански, организован је и испраћај за Павла Бељанског. Његова сахрана је помно документована и представља најобимнији серијал у Збирци. На више од седамдесет фотографија представљени су различити сегменти који прате овај догађај све до породичне гробнице у Госпођинцима. Попут секвенци из филма, са паузама, нижу се фотографије са Новог гробља и из порте цркве у Госпођинцима. На снимцима могу да се виде чланови породице и рођаци Павла Бељанског, сарадници, пријатељи и уметници, попут Милана Коњовића, као и велики број окупљених мештана. О пажљиво режираној сахрани сведоче организација оркестра, почасне страже и говори званичника, Звонка Перишића, представника Државног секретаријата за иностране послове, и Радомира Раше Радујкова, члана Извршног већа Аутономне покрајине Војводине.²³⁾ Трајно сачуван на фотографијама, последњи испраћај Павла Бељанског сведочи о значају и угледу који је за живота уживао.

У намери да сачува успомену на колекционарево непосредно окружење, др Вера Јовановић је организовала фотографисање његовог стана у у Београду, у Господар Јевремовој ули-

нице, четири свештеника која служе на сахрани и достојанствени скуп који је испраћа. Фотографије бележе тренутак у коме је небитно све оно што се догађа мимо реалности гробља и самог чина сахране.

Након трагичних породичних догађаја 1944. године Павле је остао једини представник породице Бељански и одлучио је након отварања Спомен-збирке 1961. године да се побрине за своје гробно место, као и да сачува успомену на своје најдраже. Сматрао је да је најприкладније да изгра-

23) В. Јовановић, *Павле Бељански и његова збирка*, Нови Сад, Тиски цвет, 2012, 335–337.

ци бр. 33.²⁴⁾ Из тог стана је и последња фотографија Бељанског, настала управо 1965. године. У овом интимном окружењу колекционара и организацији сегмената стана, откривају нам се његова интересовања, његове књиге, његове слике и његов лични стил, потреба за очувањем удобне атмосфере грађанског миљеа, уз пасионирану посвећеност артефактима. Ови детаљи нам помажу да покушамо да дочарамо себи његов карактер и његову личност. Многи од ових предмета су данас део сталне поставке Меморијала Павла Бељанског, али су у музејском окружењу изгубили интимни карактер и постали сведочанства времена.

У Збирци се чувају и фотографије простора (породичних кућа, гробница) и предмета од значаја за различите личности, не само оних који су у директној вези са Бељанским и уметницима из његове колекције већ и ширег културног и уметничког простора бивше Југославије

Непознат аутор
**Павле Бељански
у свом стану**
Београд, 1965.
(кат. бр. 180)

24) В. Јовановић, *нав. дело*, 338.

прве половине 20. века, попут фотографија појединих остварења Петра Палавичинија. Ова група фотографија важна је за разумевање порекла и породичних односа особа на које се односе и сведочанства су о њиховим интересовањима, достигнућима и пасијама, првенствено када су у питању уметничка остварења. У том смислу занимљиво је сагледавање радних простора уметника, неретко ангажованих у раду на делима, као што су примери из атељеа Риста Стијовића или рада у ливници Небојше Митрића, као и фото-репродукције уметничких дела којима су она додатно сачувана од заборавља.

„Све, ма како пажљиво или нехајно направљене фотографије имају једну заједничку поруку – не заборави ме“

Џефри Бачен, 2004.²⁵⁾

Каталог Збирке фотографија је само један корак у процесу откривања могућих значења која се крију у овом визуелном репозиторијуму. Замишљен је као полазна тачка за будућа истраживања и позив за стручну и ширу јавност да се загледа у ове фотографије и да кроз сагледавање туђих, прошлих тренутака, покуша да открије и своје приче. Међу њима су многе које нису обухваћене овим прегледом, али се налазе у каталогу и пружају могућност за додатна тумачења, поделе, коришћење у кључу који ће одговарати одређеном теоријском наративу или потреби за визуелном аргументацијом.

Комплексан и хетероген садржај Збирке фотографија обухвата цео век фотографске продукције, током ког је фотографија, уз развој техничких достигнућа, постала важан део визуелне културе и средство бележења различитих аспеката живота. Кроз Збирку може да се сагледа и њена комерцијализација, приступачност широј публици и коришћење за потребе портретисања, документовања догађаја и стварања личних успомена.

У данашњој дигиталној ери и доступности фотографије у сваком тренутку, ова збирка делује као подсетник на вредности на којима она почива, не само у друштвено-историјском контексту, већ и у естетским оквирима.

Речи Џефрија Бачена цитиране у наслову подстичу нас да се замислимо над значајем очувања сећања и преношења знања међу генерацијама. Док о томе размишљамо, важно је и да не заборавимо да смо, када су у питању музејске збирке фотографија, увек у позицији тумача којима су недоступна „лична сећања, знања и значења“ која могу да припадају само њиховим оригиналним власницима.²⁶⁾ Самим тим смо и у тумачењима донекле ускраћени за потпуни доживљај у сагледавању туђих животних тренутака ухваћених оком камере, већ су то углавном рефлексije наших сећања, знања и значења.

25) G. Batchen, *Forget Me Not, Photography and Remembrance*, Princeton: Princeton Architectural Press, 2004, 8, према: M. Todić, „Fotografije Pavla Beljanskog, autobiografski narativ i kolektivno sećanje“, 47.

26) M. Todić, „Породични албум пролазности“, 56.

Литература

- Aleksandrić, Miroslav, *Fotografi i fotografski ateljeji u Srbiji 1860–1918: period kartonki*, Foto-muzej, Beograd 2012.
- Арађан, Ивана, *Фоштографије грађанских удружења као одраз њиховој уметничкој улози у српском друштву 19. века* [мастер рад у рукопису], Београд 2021.
- Batchen, Geoffrey, *Forget Me Not, Photography and Remembrance*, Princeton: Princeton Architectural Press, 2004, <https://jngenrbg.blog/wp-content/uploads/2018/07/batchen-forget-me-not.pdf> (приступљено 10. децембра 2024)
- Васин, Ксенија, *Павле Бељански – иријашељ уметника: Олиа Бојдановић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2015.
- Васин, Ксенија, *Нове аквизиције 2003–2013*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2014.
- Vasić, Čedomir, „Diplomatka odela Pavla Beljanskog“, у: *Zbornik radova Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)*, Jovanov, Jasna (ур.), Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2012.
- Вујић, Немања, *Стиварење Покрејта несрећаних – ивезнице из Спомен-збирке Павла Бељанског* [хабилитациони рад], Нови Сад 2024.
- Ђармати, Марта, *Павле Бељански – иријашељ уметника: Јефто Перућ*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2012.
- Исаковић, Димитрије, *Моје усјомене, Сибиновић-Рајковић, Ружица* (прир.), Ресавска библиотека, Свилајнац 2003.
- Јакшић Судић, Јасмина и Марта Ђармати, *Госјодин Павле Бељански (1892–1965)*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2015.
- Јованов, Јасна (ур.), *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009.
- Jovanov, Jasna, *Nadežda Petrović: s obe strane objektivna*, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2013.
- Јовановић, Вера, *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 1977.
- Јовановић, Вера, *Лиза Крижанић: сећања и њисма*, Алфа Граф, Нови Сад 2005.
- Јовановић, Вера, *Ликовни круг Павла Бељанског*, Тиски цвет, Нови Сад 2010.
- Јовановић, Вера, *Павле Бељански и његова збирка*, Тиски цвет, Нови Сад 2012.
- Јовановић Гудурић, Ивана, *Новосадски фоштографски ашељси (1854–1914)*, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2016.
- Јовановић Гудурић, Ивана, „Портретне фотографије Меланије Бугариновић: изградња идентитета једне оперске диве“, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2020.
- Квас, Милана, „Живот посвећен уметности“, у: *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Јованов, Јасна (ур.), Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009.
- Квас, Милана, *Павле Бељански – иријашељ уметника: Мило Милуновић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2010.
- Малић, Горан, *Милан Јовановић, фоштограф*, Српска академија науке и уметности, Београд 1997.
- Малић, Горан, *Слике у сребру: иредисјорија и шехничко-шехнолошка еволуција фоштографије у 19. веку и ирвој иоловини 20. века*, Фотограм, Београд 2001.
- Малић, Горан, „Деловање јеврејских фотографа у српској култури у XIX и XX веку“, у *Годишњак града Београда LIII*, 2006, 113–173, http://mgb.org.rs/public/files/yearbook_by_year_documents/document/Godisnjak53,%20113-173.pdf (приступљено 20. августа 2025),
- Малић, Горан, *Лейоис српске фоштографије 1839–2008*, Фотограм, Београд 2009.
- Orlović Šobanov, Milica, *Od Stokholma do Beograda: kroz Zbirku znamenja Spomen-zbirke Pavla Beljanskog*, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2014.
- Пераћ, Јелена, *Пренесено сећање: Породични фошто-албуми из колекције Музеја иримењене уметности*, Музеј примењене уметности, Београд 2008.
- Тимотијевић, Милош, Увод за: *Албум сшарој Чачка 1870–1941*, Рајић, Делфина и Радивоје Бојовић, Милош Тимотијевић (прир.), Народни музеј у Чачку, Чачак 2010, <https://www.staricacak.cacakmuzej.org.rs/PDF/Album%20starog%20Cacka%20uovod.pdf> (приступљено 25. јула .2025)
- Тодић, Миланка, „Конструкција идентитета у породичном фото-албуму“, у: *Приватни животи код Срба у деветнаестом веку*, Стомић, Ана и Ненад Макуљевић (прир.), Слио, Београд 2006.
- Тодић, Миланка, „Породични албум пролазности“, у: *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, Ристовић, Милан (прир.), Слио, Београд 2007.
- Todić, Milanka, „Fotografije Pavla Beljanskog, autobiografski narativ i kolektivno sećanje“, у: *Zbornik radova Naučni skup posvećen Pavlu Beljanskom (1892–1965)*, Jovanov, Jasna (ур.), Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad 2012.

Извори:

- Ујовор сачињен између наследника иок. Павла Бељанског и Спомен-збирке Павла Бељанског, 6. 10. 1966, Арх. бр. 482/1 од 7. 10. 1966, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад
- Ресавска Библиотека Свилајнац, Дигитална библиотека, *Свилајначке ипородице (фоштографије)*, <https://digitalna.resavskabiblioteka.rs/items/browse?collection=29> (приступљено јул–август 2025)

Reflections

The Collection of Photographs at The Pavle Beljanski Memorial Collection

The extensive and diverse museum repository of The Pavle Beljanski Memorial Collection also houses the Collection of Photographs, which today comprises more than 400 items dating from the late 19th century to the late 1980s. The core of this collection consists of photographs from the legacy of Pavle Beljanski (1892–1965), a diplomat and collector, whose heirs donated them, together with other valuable artefacts, to the Memorial Collection in 1966 for the establishment of the Pavle Beljanski Memorial. Since then, the number of photographs in the Collection has steadily grown through additional gifts from the members of the Beljanski family, artists represented in the collection, as well as their families and friends of the institution. The devoted work of Dr Vera Jovanović, the museum's first curator and director, in documenting and researching the life and background of Pavle Beljanski and the artists featured in the collection, also contributed to the enrichment of the Collection of Photographs.

Most of the photographs in the Collection are of a documentary nature, varying in size, technique and subject matter, and preserving memories of historical periods, people, situations, relationships, landscapes, objects, etc. A possible division of items would involve portraits, i.e. faces and identities serving as a mirror of each society alongside images of special occasions, social circles and relationships, leisure and travel, as well as photographs of the environment and memorabilia. Owing to the broad time span, they also cover testimonies to the development and dissemination of photography in Serbia. They reflect early activities and the role of important photographic studios in creating the identity of civil society, equally within the southern part of the Austro-Hungarian Monarchy, the Kingdom of Serbia, and later the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e. the Kingdom of Yugoslavia, but also the period after World War II. The preserved photographs also testify to the amateur use of camera in capturing everyday life. It is worth noting that Pavle Beljanski himself, at least in his youth, experimented with photography. As a student of the fifth and sixth grade, he took two photographs: **Manasija Monastery** (1907) and **Evening by the "Pond"** (1908).

The complex and heterogeneous content of this Collection encompasses an entire century of photographic production, during which photography became an integral part of visual culture and a medium for recording various aspects of life. It enables us to follow the development of photography and its technical achievements, the rise of commercial photography, its growing accessibility to a wider audience, and its use for portraiture, documentary purposes and the creation of personal memories.

In today's digital age, marked by the constant accessibility of photography, this collection serves as a reminder of the enduring values upon which the photography rests, not only within its social and historical context, but also within its aesthetic framework.

The Collection of Photographs catalogue represents only one step in the process of uncovering the many possible meanings hidden within this visual repository. Conceived as a starting point for future research, it invites both professionals and wider public to look more closely at these photographs and, through contemplating moments from the past, to discover their own stories. Many works not included in this overview but featured in the catalogue offer opportunities for further interpretation, categorisation, or theoretical and visual analysis.

Geoffrey Batchen's thought that all photographs, no matter how carefully or carelessly taken, share one common message – do not forget me¹⁾, encourage reflection on the importance of preserving memory and transmitting knowledge across generations. As we ponder this, it is also important to remember that, in engaging with museum photo collections, we always stand in the position of interpreters without access to the “personal memories, knowledge and meanings”²⁾ that belong solely to their original owners. Consequently, our interpretations are deprived of an ultimate experience in perceiving other people's lives captured by the eye of the camera, but these are rather reflections of our memories, knowledge and meanings.

---

1) G. Batchen, *Forget Me Not, Photography and Remembrance*, Princeton: Princeton Architectural Press, 2004, 8, according to M. Todić, „Fotografije Pavla Beljanskog, autobiografski narativ i kolektivno sećanje“, 47.

2) M. Todić, „Породични албум пролазности“ in: *Приватни животи код Срба у двадесетом веку*, М. Ристовић (ed.), Clio, Београд 2007, 56.

Каталог

Збирке фотографија

1.

П. Делбо (Delbo)

Дело Петра Лубарде, Акт, Париз, 1931.

Црно-бела фотографија, 10 x 17,3 cm

Запис на белини фотографије доле лево: Лубарда: Акџ;

доле десно: у колекцији Г.П.Бељанској.

Запис на полеђини: *Lubarda*

СЗПБ Ф 1 (Д 26/1)

2.

Непознат аутор

Славље у Прчању, око 1930.

Црно-бела фотографија, 9 x 14 cm

СЗПБ Ф 2 (Д 47/2)

3.

Непознат аутор

Мило Милуновић као Св. Озана, 1930/31.

Црно-бела фотографија, 15 x 10 cm

Запис на полеђини: Драги Бељански, хвала на свему што си ме / за мене учинио, честишћам / од срца унапређење и шаљем / Вам мој блајослов и искрени / њоздрав – ваш Мило.

Честишћам на унапређењу и надам се до скорој виђењу / у Паризу / 26 јануара 1931

Велизар Злојевац

СЗПБ Ф 3 (Д 49/2)

4.

Непознат аутор

Венчање Мила Милуновића и Олге Богдановић (I), Београд, 1932.

Црно-бела фотографија, 14 x 9 cm

СЗПБ Ф 4 (Д 50)

5.

Непознат аутор

Дело Косте Жакмана, Логор у Дортмунду, Немачка, 1943.

Црно-бела фотографија, 10,1 x 14,3 cm

Запис на полеђини: *Mome prijatelju Paji / Kosta*

СЗПБ Ф 5 (Д 101/2)

6.

Непознат аутор

Милан, Ема и Вера Коњовић, Сомбор, око 1930.

Црно-бела фотографија, 7 x 4,8 cm

СЗПБ Ф 6 (Д 126/1)

7.

Непознат аутор

Вера Коњовић, Сомбор, око 1930.

Црно-бела фотографија, 7 x 4,8 cm

СЗПБ Ф 7 (Д 126/2)

8.

Непознат аутор

Карикатура Петра Добровића

Црно-бела фотографија, 22 x 14 cm

Запис на полеђини: *Црно-бела фотографија / карикатура Добровића*

СЗПБ Ф 8 (Д 702)

9.

Непознат аутор

Карикатуре из радње Геце Кона

Црно-бела фотографија (део), 8 x 12,8 cm, каширана на картон, 9 x 15 cm

СЗПБ Ф 9 (Д 703)

10.

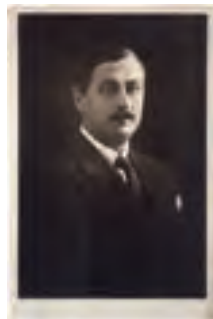
Јефто Перић

Павле Бељански, око 1935.

Црно-бела фотографија, 16,3 x 11,3 cm

Запис на полеђини: 16,4 x 11,3 cm

СЗПБ Ф 10 (Д 979)

11.

Непознат аутор

Јован Дучић

Црно-бела фотографија, 15,2 x 8,8 cm

СЗПБ Ф 11 (Д 1018)

12.

Јефто Перић

Милана Бељански (детал)

(увећање са старије фотографије око 1935)

Црно-бела фотографија, 7 x 5 cm (два примерка); 23 x 18 cm (један примерак)

СЗПБ Ф 12/1-3 (Д 1020/1-3)

13.

С. Фолкман (S. Volkman)

Др Светозар Бељански, Грац, друга половина 19. века

Црно-бела фотографија, 10,6 x 7 cm

СЗПБ Ф 13 (Д 1021)

14.

Непознат аутор

**Детаљ слике „Поклоњење краљева“
која је припадала Павлу Бељанском**

Црно-бела фотографија, 7,8 x 6,2 cm

СЗПБ Ф 14 (Д 1022)

15.

Непознат аутор

Уметничка слика која је припадала Павлу Бељанском

Црно-бела фотографија, 15 x 12,1 cm

СЗПБ Ф 15 (Д 1023)

16.

Непознат аутор

Рељеф који је припадао Павлу Бељанском

Црно-бела фотографија, 17,5 x 11,8 cm

СЗПБ Ф 16 (Д 1024)